CALEA SINUOASĂ A INVESTIGAȚIEI MONETARE: „TEZAURUL" MONETAR DE LA SOMOVA (COM. SOMOVA, JUD. TULCEA)

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI[*]

Abstract:
During 2008, information was published regarding the accidental discovery, in Somova (Tulcea County), of a hoard at the entrance to a cave, consisting of dozens of coins of the "Moskonos", "Niculițel-Parcheș" or "Măcin", "Vârteju-București" and "Inotești-Răcoasa" types. A series of information obtained later substantially modified the data of the problem, nuanced its composition. Thus, there are at least three hoards, composed of coins of the "Moskonos" type (in Trestenic), "Niculițel-Parcheș" or "Măcin" (in Valea Teilor), and "Vârteju-București" in association with "Inotești-Răcoasa" (in the Somova-Parcheș area). Unless the two North-Danubian types are each discovered in separate hoards, but in the same specified area. The discoveries were made entirely before 2002-2003. The discoveries being fortuitous, the situation creates difficulties in recovering historical information, data on the causes of their deposition, loss or concealment. Despite the difficult situation to investigate, our initiative aims to recover and reconstruct, as much as possible, the monetary information, the location and identification of the possible context of the discovery from "Somova", which would contribute to shaping an overall picture of the monetary discoveries of Celtic, Getic and Geto-Dacian type, associated or not, from the area of the sites located in the administrative localities of Somova-Parcheș, Valea Teilor and Trestenic, discoveries of significant importance for the understanding of the archaeological and historical ensemble of the area.
Keywords: *hoards; getic and geto-dacian coins; istro-pontic territory; 3rd-1st centuries BC.*

INTRODUCERE

În urmă cu aproape două decenii erau publicate câteva informații sumare privind descoperirea la Somova (com. Somova, jud. Tulcea), în cursul anului 2006, a unui tezaur monetar compus, foarte posibil la acel moment, din peste 120-130 de exemplare, dintre care se puteau oferi scurte descrieri generale pentru doar 56 sau 57 de monede de argint de tip „Moskonos", „Măcin" și geto-dacice nord-danubiene[1]. Inițial, datele primare susțineau descoperirea tezaurului în apropierea punctului „La Batace" (Pl. I.1), unde sunt atestate o așezare și o necropolă datând din perioada Latène. Referințele erau destul de puține, generale și, după cum vom vedea, cuprindeau numeroase inexactități, inclusiv privind înregistrarea anului de descoperire ca fiind 2006. La momentul

[*] Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; Școala Doctorală de Istorie, Universitatea „Ovidius" Constanța; gtalmatchi@yahoo.com.

[1] TALMAȚCHI 2008: 475-476.

prezentării descoperirii la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța și a solicitării aflării unei valori de piață a lotului corespunzător, am reușit să realizăm doar o identificare primară parțială, mai precis, de selectare a celor câteva monede prezentate pe tipuri și am extras câteva observații într-un interval foarte redus de timp. Din relatările orale și din cele câteva exemplare din fiecare tip prezent am totalizat la acel moment următoarea situație pentru tezaur: trei piese de argint din tipul „Moskonos" (toate văzute și fizic de mine), 16 exemplare din tipul „Măcin-Niculițel" (nici unul văzut fizic), 24 monede din tipul „Vârteju-București" (șase văzute fizic) și 13 monede din „tipul Inotești-Răcoasa" (trei văzute fizic).

Alte informații relevante despre descoperire (descoperiri)

În mod accidental, în cursul anului 2009, am avut ocazia să fotografiem, într-o fostă colecție privată din Constanța, aparținând dr. Gh. Andreescu, zece exemplare de argint geto-dacice din tipul „Inotești-Răcoasa". Acestea ar fi ajuns în colecția respectivă, ca lot compact, descoperit întâmplător, „dinspre nordul Dobrogei, din județul Tulcea, mai exact din zona Somova-Parcheș în cursul sau ușor înaintea anilor 2002-2003". Ele au fost achiziționate dintr-un târg anual de antichități, care se organiza alternativ la Constanța, fie în Piața Ovidiu, fie în stațiunea Mamaia (zona Cazino). Cu aceeași ocazie, medicul respectiv ar fi renunțat la achiziționarea din aceeași sursă, cu același prilej, a 16 exemplare din tipul „Măcin", provenind de la Valea Teilor (com. Valea Teilor, jud. Tulcea), datorită „stării relativ precare de conservarea a acestora și a prețului solicitat". Respectiva informație, odată reanalizată de către noi (după 2020) pe baza însemnările personale, mi-a atras atenția privind posibila stabilire a unei conexiuni mai mult decât posibile cu „tezaurul de la Somova"[2]. Prima consecință directă ar fi că nu mai putem să luam în considerare momentul de descoperire a tezaurului, adică anul 2006. Deci, în anii 2002-2003, nu exista nicio informație privind descoperirea recentă a unor piese din tipul „Moskonos", respectiv geto-dacice, din tipul „Vârteju-București".

Apoi, în anul 2007, după cum am menționat în introducere, am putut viziona, pentru foarte scurt timp, la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, trei exemplare de argint din tipul „Moskonos", cărora însă, din cauza lipsei de timp disponibil, nu am putut să le realizez și fotografii, dar am reușit să le captez datele tehnice și descrierea avers/revers[3]. Deținătorul precizase că „descoperirea era întâmplătoare, după o inundație puternică, la intrarea într-o peșteră, în zona Somova". Acesta, de asemenea, a relatat că erau prezente în tezaur și alte piese din tipurile „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin", „Vârteju-București" și „Inotești-Răcoasa". Dar acestea s-ar fi dispersat în cea mai mare parte și la alte persoane aflate de față, locul descoperirii fiind relativ vizibil, „unde, în apropiere, era și un loc de trecere" (sic!)[4].

În sfârșit, în cursul anului 2010, au fost aduse, pentru o posibilă achiziție sau premiere, la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, un număr de 12 de monede din tipul „Vârteju-București", care aveau aceeași patină și stare de conservare relativ bună. Descoperirea lor

[2] Din nefericire, medicul Gh. Andreescu a decedat în cursul anului 2010, după o suferință rapidă, care a condus la un deces prematur. Nu mai cunoaștem absolut nimic despre soarta respectivelor monede care făceau parte din colecția sa numismatică.

[3] TALMAȚCHI 2008: 476, nota 26.

[4] Totuși, același colecționar, Gh. Andreescu, a precizat, în anul 2009, că locul descoperirii întâmplătoare a celor trei exemplare din tipul „Moskonos" este Trestenic (com. Nalbant, jud. Tulcea), în iarna 2000-2001, deci nu are vreo legătură cu tezaurul de la „Somova".

ar fi fost „întâmplătoare, în nordul Dobrogei, în zona Somova-Parcheș", într-un lot format doar din monede din acest tip. Ar fi ajuns în posesia ultimului deținător prin intermediul schimburilor dintre colecționari, în cursul anilor 2003-2005, pe etape, nu întreg lotul dintr-o dată. De asemenea, cu acest prilej, din nou, s-a precizat că cele trei monede din tipul „Moskonos" proveneau de la Trestenic (com. Nalbant, jud. Tulcea). Monedele nu au mai fost achiziționate prin premiere de instituția muzeală constănțeană, întrucât fondurile destinate exclusiv unor asemene demersuri pe anul respectiv erau deja epuizate și nu s-a mai putut suplimenta bugetul.

Descoperiri arheologice

Pentru a avea, pe deplin, succes în atingerea obiectivelor cercetării monetare de față am considerat că este de ajutor, dincolo de realizarea și stabilirea corectă a informațiilor de natură monetară și a restului datelor specifice documentației însoțitoare, să verificăm datele arheologice prezente în bibliografia de specialitate, specifice zonei sau zonelor aflate sub atenția noastră.

La Somova, la aproximativ 1 km sud-vest de localitate, în apropierea punctului „La Batace", sunt atestate o așezare și o necropolă (întinse pe o zonă de aproximativ 5 ha), datând din perioada Latène[5]. Din zonă, prin prierghează, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice cenușii, cu motive decorative sub forma brâului alveolat și a butonilor, fie lucrate la roată, fie lucrate la mână. După informațiile existente în bibliografia de specialitate existau și câteva fragmente ceramice de epocă romană[6]. Nu departe de acest punct, dar de data aceasta într-un defileu îngust, mărginit de dealurile „Cortel" și „Vărăriei", spre nord, în punctul „La Izvor", au fost descoperite fragmente ceramice de culoare roșie (elenistică) și multe gâturi de amfore de factură greacă (din Thasos și Cnidos)[7]. Cele două descoperiri sunt considerate ca fiind complementare, primul punct fiind așezarea, iar cel de al doilea, un târg comercial[8].

O așezare, tot din a doua Epocă a Fierului, descoperită în apropiere de localitatea Valea Teilor, este însoțită și de descoperirea unor morminte datate în aceeași perioadă[9]. De asemenea, din același punct, provine o amforă de Heracleea, încadrată cronologic, pe la jumătatea și în a doua parte a secolului al IV-lea a.Chr.[10].

Catalogul descoperirilor monetare[11]

Tip monetar „Moskonos"

***Trestenic (com. Nalbant, jud. Tulcea)* (Pl. I.2/4).**

1. 1. AR (didrahmă); 12 h; 7,96 g; 25 x 23,8 mm.
Av. Cap masculin cu trăsături tinere, văzut din profil și orientat spre dreapta. Prezintă plete, buzele sunt redate schematic prin două mici globule, iar barba și fruntea sunt puternic reliefate; de o parte și

[5] LMI III: 2281, Nr. 405-406.

[6] Despre descoperirile de aici vezi la ȘTEFAN 1954: 37; PIPPIDI, BERCIU 1965: 128.

[7] ȘTEFAN 1954: 38; PIPPIDI, BERCIU 1965: 128.

[8] ȘTEFAN 1954: 38-39.

[9] IRIMIA 1983: 78.

[10] BAUMANN 1973-1975: 36, Nr. 14.

[11] Au fost folosite următoarele abrevieri: AR - argint; h - ax; g - grame; mm - milimetri; av. - avers; rv. - revers.

de alta a capului apar două cerculețe realizate în relief, care au fost considerate ca semnificând o diademă[12].

Rv. Cal și călăreț deplasându-se la pas, văzuți din profil, orientați spre stânga; calul are reprezentate coama și botul sub forma unor mici globule; fața călărețului este decorată cu barbă; sub cal apare monograma AY (în ligatură); legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ, în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului / ΜΟΣΚΟΝΟΣ, în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal.

Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 478, Nr. 1.

Cat.: OCHEȘEANU 1970: 126-127; PREDA 1973: 181; PREDA 1998: 177; PREDA 2008: 197.

2. AR (didrahmă); 12 h; 8,10 g; 25 x 24,6 mm.

Av. Idem.

Rv. Idem; sub cal apare monograma AY (în ligatură); legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ, în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului / ΜΟΣΚΟΝΟΣ , în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal.

Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 478-479, Nr. 2.

Cat.: OCHEȘEANU 1970: 126-127; PREDA 1973: 181; PREDA 1998: 177; PREDA 2008: 197.

3. AR (hemidrahmă); 12 h; 3,28 g; 18 x 19 mm.

Av. Idem.

Rv. Idem; sub cal apare sigla A (?); legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ, în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului / ΜΟΣΚΟΝΟΣ, în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal.

Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 478, Nr. 3.

Cat.: OCHEȘEANU 1970: 126-127; PREDA 1973: 181; PREDA 1998: 177; PREDA 2008: 197.

TIP MONETAR „NICULIȚEL-PARCHEȘ" SAU „MĂCIN"

Faza I-a

Valea Teilor (com. Valea Teilor, jud. Tulcea) (Pl. I.2/3).

1-10. AR.

Av. Cap masculin văzut din profil, orientat spre dreapta; barba și părul sunt reprezentate sub forma unor bucle ondulate care se reunesc în creștetul capului; partea frontală trădează o mână calificată de execuție în ceea ce privește nasul și gura; în partea inferioară a câmpului monetar capul este delimitat de marginea piesei prin reprezentarea clară a gâtului.

Rv. Cal și călăreț care se deplasează la pas spre stânga, fiind văzuți din profil; călărețul poartă pe cap un coif cu panaș bogat; calul are o formă ușor alungită și zveltă; coama este redată liniar, iar coada este groasă și ridicată la pornire ușor în sus.

Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 478, Nr. 1-10.

Cat.: MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 269; MIHAILESCU-BÎRLIBA 2018: 30; PREDA 1973: 152, Pl. XXXII, Nr. 13; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 143.

Faza a II-a

11-16. AR.

Av. Cap masculin văzut din profil, orientat spre dreapta; detalii ca barba și părul sunt reprezentate sub forma unor bucle ondulate care se reunesc în creștetul capului; partea frontală trădează o mână calificată de execuție în ceea ce privește nasul și gura; în partea inferioară a câmpului monetar capul este delimitat de marginea piesei prin reprezentarea clară a gâtului; totul este mult mai schematizat.

Rv. Imaginea unui cal și a unui călăreț care se deplasează la pas spre stânga, fiind văzuți din profil; călărețul (de dimensiuni mai mici) poartă pe cap un coif cu panaș mai puțin bogat; calul are o formă

[12] PREDA 1964: 402.

ușor alungită și subțire; coama este redată liniar, iar coada este altfel arcuită sau mult mai schematizată; capul și picioarele calului fie sunt mai mici, fie sunt mai mari sau chiar groase.
Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 477-478, Nr. 11-16.
Cat.: MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 269; MIHAILESCU-BÎRLIBA 2018: 30; PREDA 1973: 152, Pl. XXXII, Nr. 14-15; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 143.

TIP MONETAR „VÂRTEJU-BUCUREȘTI"

***Zona Somova-Parcheş (com. Somova, jud. Tulcea)* (Pl. I.2/1-2).**

1-24. AR.
Av. Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar (la noi nelizibil), fruntea lată, ochiul și gura sunt reprezentate fiecare printr-o globulă, bărbia prin două globule (în total patru); părul este redat sub forma unor linii înclinate spre partea stângă; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, de la care, în partea stângă, pornesc alte trei linii; în partea stângă jos apare un alt oval (?) și alte trei linii descendente în unghi ascuțit.
Rv. Cal și călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga, cu detalii iconografice extrem de schematizate; călărețul apare sub forma a trei globule așezate aproximativ în formă de triunghi deasupra calului, cu vârful în sus; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este de forma unui cârlig în partea sa finală, botul calului este proeminent (în formă de cioc de pasăre ?); picioarele sunt sub forma a două linii frânte și prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.
Bibl.: TALMAȚCHI 2008: 476-477, Nr. 1-24.
Cat.: PREDA 1973: 216, Nr. 1, tip general: PREDA 1998: 187; PREDA 2008: 308; ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 8.

TIP MONETAR „INOTEȘTI-RĂCOASA"

Zona Somova-Parcheş (com. Somova, jud. Tulcea)

1. 1. AR; ?; 10 h; 4,10 g; 24 x 23 mm (Pl. II.1).
Av. Capul masculin (probabil al lui Zeus) orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar, fruntea lată, ochiul, gura și bărbia sunt reprezentate fiecare de câte o globulă, părul este redat sub forma a șase linii, fie oblice, fie paralele; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit, care se închide sub ochi, neregulat; adăugăm prezența unei rozete compuse din cinci sau șapte globule.
Rv. Cal văzut din profil, care se deplasează la pas spre stânga, cu detalii iconografice extrem de schematizate; corpul este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este arcuită și are un snop de fire neregulate în capăt, cap rectangular și picioare sub forma liniilor frânte dar groase, prezentând globule în zona încheieturilor și a copitelor; deasupra calului litera M barat, însoțit sub burta calului, de un simbol sau o literă (?).
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

2. AR; ?; 8 h; 4,37 g; 25,5 x 25 mm (Pl. II.2).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat însoțit, sub burta calului, de litera Δ (?).
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

3. AR; ?; 8 h; 5,42 g; 27,5 x 26,5 mm (Pl. II.3).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat, însoțit, sub burta calului de un simbol (?).
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

4. AR; ?; 12 h; 5,57 g; 14,5 mm (Pl. II.4).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat, însoțită, sub burta, calului de un simbol (?).
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

5. AR; ?; 9 h; 5,77 g; 26,5 x 25 mm (Pl. II.5).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat, însoțită, sub burta calului, de Δ, reprezentată prin trei globule în triunghi.
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

6. AR; ?; 10 h; 5,80 g; 26 x 25 mm (Pl. II.6).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat, însoțită, sub burta calului, de Δ, reprezentată prin trei globule în triunghi.
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

7. AR; ?; 10 h; 5,82 g; 27 x 23,5 mm (Pl. II.7).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului litera M barat (?), însoțită, sub burta calului, de litera Δ, foarte ștearsă (?).
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

8. AR; ?; 9 h; 6,07 g; 28 x 27 mm (Pl. II.8).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat (?), însoțită, sub burta calului, de litera Δ.
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

9. AR; ?; 9 h; 6,24 g; 25 x 24,5 mm (Pl. II.9).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat (?), însoțită, sub burta calului, de litera T, înclinată spre stânga.
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

10. AR; ?; 10 h; 6,30 g; 23,5 x 22,5 mm (Pl. II.10).
Av. Idem.
Rv. Idem; deasupra calului, litera M barat (?), însoțit, sub burta calului sau sub picioare, de litera Δ.
Cat.: PREDA 1973: 248-258.

COMENTARII

Comuna Somova este situată în zona central-nordică a județului Tulcea, fiind delimitată, la nord, de fluviul Dunărea, la est, de teritoriul administrativ al municipiului Tulcea, la sud, de teritoriul administrativ al comunei Frecăței, iar la vest, de teritoriul administrativ al comunei Niculițel și al orașului Isaccea.

La Somova, pe dealurile din zonă, sunt prezente cernoziomuri carbonatice care asigurau culturi agricole foarte bogate[13]. Aceste dealuri formează două aliniamente pe care putem să le considerăm chiar „linii strategice" ce închid o zonă cuprinsă între centrul de la Aegyssus și pasul Sarica[14]. Zona Somova-Parcheș, din punct de vedere geologic, face parte din Podișul Dobrogei de

[13] POSEA *et al.* 2005: 703.
[14] POSEA *et al.* 2005: 724.

Nord, care se prezintă ca un compartiment format din elemente geologice variate petrografic sub forma formațiunilor paleozoice constituite din materiale foarte dure, sub formă de cuarțite, șisturi cuarțificate și filite și a celor mezozoice constituite din calcare cenușii-negre dure și conglomerate foarte compacte și dure[15]. Podișul Dobrogei de nord se concretizează prin unitatea regională a Dealurilor Tulcei, din care fac parte Dealurile Somovei și Dealurile Parcheșului, cu un peisaj de deal predominant stâncos, înălțat peste aria depresionară a cursului Dunării, acoperit cu un depozite subțiri de loess. Culmile lor ajung la 225 m în Movila Săpată (la Somova) și la 205 m în Dealul Stânca Mare (la Parcheș), forma fiind destul de sinuoasă datorită succesiunii de vârfuri insulare ca martori de eroziune. Ele reprezintă terminația central-nordică a Podișului Dobrogei de Nord, formând două aliniamente, pe care putem să le considerăm chiar „linii strategice", ce închid o zonă cuprinsă între centrul de la Aegyssus și pasul Sarica[16]. În ciuda durității rocilor, din loc în loc, zona este brăzdată de numeroase ravene, care se datorează șiroirii versanților și torențialității (vârfuri de torenți), care afectează pantele. Văile torențiale fragmentează relieful, fiind afluenți ai Dunării și transportă, spre aval, cantități mari de apă pluvială și de material erodat, degradând solul și depozitele de loess acoperitoare ale rocilor dure. Sunt cunoscute mai multe astfel de văi în zonă, precum: Valea lui Moș Pietruș, Valea lui Moș Colonelu, Vărăriei, Fundăturii, Orman Lung, Pășinatelor, Crucii și Stâncii (în zona Somova) și Valea Lupului și Valea Adânca (în zona Parcheș)[17].

Asocierea declarativă a tuturor descoperirilor monetare într-un singur tezaur a avut scopul de a crește substanțial importanța acestor descoperiri și, evident, valoarea premierii exemplarelor constitutive. Monedele, în ciuda tentației firești de a le considera ca fiind colectate cu detectorul de metale, dacă ținem seama de toate relatările existente, par să fi fost achiziționate de la locuitori și apoi au ajuns în colecții private din Constanța[18]. Totuși, este evident că nu avem vreo certitudine în acest sens. De fapt, nu vom ști niciodată modul descoperirii monedelor din catalog. Și, foarte clar că, în acest stadiu al cercetărilor, ca și în situația celor descoperite cu detectoare de metal, nu pot fi localizate extrem de precis. Situația creează dificultăți în recuperarea informațiilor istorice, a datelor privind cauzele depunerii, a pierderii sau ascunderii lor. Și în această situație, ca și în a altora, este vorba despre o clară decontextualizare a artefactelor, printr-o manieră de extragere neprofesionistă a acestora din starea lor, *in situ* (cu detectorul de metale sau fără). Nu ne-a mai rămas decât inițiativa noastră de a recupera și reconstitui pe cât posibil informațiile monetare, localizarea și posibilul context al descoperii de la „Somova". Și, în chip firesc, să contribuim la conturarea unei imagini de ansamblu asupra descoperirilor monetare de tip celtic, getic și geto-dacic, asociate sau nu, din zona siturilor poziționate în aria localităților administrative Somova-Parcheș, Valea Teilor și Trestenic, descoperiri de o importanță semnificativă pentru înțelegerea ansamblului arheologic și istoric zonal.

La prima vedere, descoperirea de la Somova ne-ar fi reliefat un tezaur inedit prin asocierea mai multor tipuri monetare specifice comunităților getice și celtice din Dobrogea, alături de piese geto-dacice venite de la nord de Dunăre. Fiind imitații cu tipuri și nominaluri diferite, am fi obținut noi repere cronologice, mai ales în privința succesiunii emisiunilor și certificarea până la un punct, la un anumit nivel de penetrație, a contextului monetar existent pentru nordul teritoriului istro-pontic. În situația în care, la Somova, remarcăm atestarea unui important și puternic centru al

[15] Plan urbanistic general și Regulamentul local de urbanism, comuna Somova, județul Tulcea: 22, 50.

[16] POSEA *et alii* 2005: 724.

[17] Plan urbanistic general și Regulamentul local de urbanism, comuna Somova, județul Tulcea: 9, 42, 43, 51-52.

[18] Informații de la Gh. Andreescu (Constanța).

comunității locale getice, ca și un eventual nod comercial, unde erau valorificate numeroase produse de origine grecească.

Relatările primite între anii 2002-210 se pare că se susțineau relativ reciproc și, mai ales, se putea realiza o anume corelație cu posibilitatea descoperirii unui mare tezaur monetar care să fi fost compus din toate tipurile enumerate. Totuși, în cursul anului 2010, colegul Theodor Isvoranu și-a exprimat, cu deplin temei, rezerve cu privire la compoziția acestui tezaur, așa cum a fost publicat inițial, fapt bine intuit: „din cauza condițiilor incerte de descoperire și a informațiilor neverificabile privind compoziția (conform cărora ar fi conținut tetradrahme de tip Moskon în asociere cu imitații de tipurile Măcin, Vârteju-București și Inotești-Răcoasa), până la o nouă confirmare, considerăm că este dificil de acceptat o asociere între monede de calitate și cronologie atât de diferite”[19].

Tezaurul „descoperit” în cursul primului deceniu al secolului al XXI-lea rămâne un fapt cert, poate măcar pentru tipurile monetare nord-danubiene. Doar că trebuie făcute câteva precizări foarte clare privind compoziția acestuia, mai exact menționarea, de fapt, a mai multor tezaure sau depozite monetare.

Cele trei monede de argint de tip „Moskonos” au fost, de fapt, descoperite întâmplător, împreună, nu departe de localitatea Somova, în apropierea localității Trestenic (com. jud. Tulcea). Un alt tezaur conținea doar exemplare din tipul „Niculițel-Parcheș” sau „Măcin” (cele 16 amintite) și era descoperit undeva în apropierea localității Valea Teilor (jud. Tulcea). În sfârșit, un altul ar fi putut conține, din perspectiva descoperirii în zona Somova-Parcheș, exemplare din tipurile nord-danubiene „Vârteju-București” și „Inotești-Răcoasa”. Unde peștera indicată verbal, chiar și teoretic, ar fi putut fi, din punctul nostru de vedere, și o simplă grotă, sau o cavernă redusă ca dimensiuni în zona ravenară sau a văilor de torenți[20]. În sfârșit, există și posibilitatea descoperirii a două tezaure diferite, unul cu monede de tip „Vârteju-București” și un altul, cu cele de tip „Inotești-Răcoasa”, ceea ce ar conduce la repertorierea a patru descoperiri diferite.

Tipul „Moskonos”

Intenția de a bate monedă, ca și geții de la nord de fluviu, singuri sau „ajutați” de grecii de pe litoral, s-a manifestat în teritoriul istro-pontic și în cazul autohtonilor. Pe baza documentului numismatic, cunoaștem unica atestare a basileului *Moskonos* (considerat „regișor traco-getic”[21]), catalogat ca reprezentat al comunității locale. Titlul de basileu, pe care și l-a arogat, pare a avea legătură cu influența manifestată de numeroșii suverani și generali macedoneni, respectiv sciți, care au intrat cu comunitățile locale în contact începând cu secolul al IV-lea a.Chr.[22]. În privința originii sale etnice, pe lângă o componentă geto-dacică[23], nu putem elimina din ecuație, ca ipoteză de lucru, și pe cea celtică. Pentru că în bibliografia de specialitate au fost remarcate posibile analogii între reprezentările iconografice de pe monedele basileului *Moskonos* și cele apărute pe o categorie de

[19] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 30, nota 64.

[20] Relatarea celui care oferea spre vânzare muzeului constănțean piesele, în anul 2007, era ușor confuz în exprimare și nici nu părea capabil să facă diferența între o peșteră și o altă cavernă banală. Nu a dorit nici să-și decline identitatea, mai ales că muzeul nu avea posibilitatea de a achiziționat lotul respectiv.

[21] PREDA 1973: 181.

[22] SÎRBU, FLOREA 2000: 55, 108.

[23] PIPPIDI, BERCIU 1965: 128.

monede de bronz ale regelui Kavaros[24]. Numele său, la genitiv, apare pe emisiuni de argint (didrahme și hemidrahme), care prezintă, prin modul de realizare, o accentuată influență grecească, dar care nu ar semnifica, obligatoriu, baterea lor strict în cadrul unui atelier vest-pontic[25]. R. Ocheșeanu propunea, având în vedere unele stângăcii de execuție (iconografice și epigrafice[26]), emiterea didrahmelor și a hemidrahmelor cunoscute într-un „atelier monetar local nord dobrogean"[27]. În mod cert, după peste 50 de ani scurși de la prima descoperire, numărul exemplarelor cunoscute este foarte limitat[28].

Basileul Moskonos a fost considerat un lider tribal care deținea un teritoriu aflat în partea de nord a teritoriului dobrogean[29], poate chiar prin împrejurimile orașului actual Tulcea sau între Somova și Tulcea. S-a afirmat faptul că geții din nordul Dobrogei nu ar fi reușit să atingă capacitățile economice și politice pe care le-au avut cei din nordul Dunării[30]. Ne exprimăm rezerva privind această teorie, mai ales din punct de vedere economic. Poate că, din punct de vedere politic, erau insuficient dezvoltați, dar tocmai dorința de a bate monede de argint, la fel ca și cei din stânga Dunării, ar putea reprezenta pași făcuți pentru a reduce unele decalaje. Examinând locurile descoperirilor monetare de acest tip observăm alinierea lor de-a lungul malului drept al Dunării, spre nordul regiunii, de la Isaccea la Tulcea, coborând ușor spre Trestenic. Deci, după cum se poate observa, descoperirile nu părăsesc nordul Dobrogei. Este posibil ca acest suveran să fi controlat, în mod direct, doar segmentul amintit, spațiul mai larg al munților Măcinului fiind doar probabil supravegheat. Acest lucru s-ar putea fi manifestat începând cu jumătatea secolului al III-lea a.Chr. Zona ar fi putut să reprezinte o arie corespunzătoare unei responsabilități politico-militare, cu o anumită densitate de locuire și cu spor demografic corespunzător, cu o economie productivă, care ar fi trebuit să asigure suport local pentru schimburile de produse cu lumea greacă și cu anumit grad de putere politică și administrativă, în contextul teritoriului istro-pontic, măcar în ceea ce privește jumătatea sa de nord și zona chorei histriene. Emisiunile de argint din tipul „Moskonos" au fost considerate „o manifestare izolată și limitată în spațiu și timp"[31], deși intenția de a minimaliza și exclude, aprioric, cu orice preț, relevanța unui proces monetar geto-dacic și a prezenței monedelor din diverse tipuri geto-dacice din nordul fluviului în teritoriul istro-pontic nu s-a dovedit, ca întotdeauna, de bun augur, nu numai pentru această situație, ci, în general, pentru orice cercetare de specialitate.

În privința datării unor astfel de monede din tipul „Moskonos", până în acest moment au fost propuse patru momente cronologice clare, care uneori se și interferează: ultimul sfert al secolului al IV-lea a.Chr.[32], sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al III-lea a.Chr.[33]; secolul

[24] MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 269, pornind de la DIMITROV 2010: 56-57 și LAZAROV 2010: 102-104, Fig. 1.1-3.

[25] PREDA 1998: 177; totuși, vezi și opinia privind baterea acestor monede într-o monetărie vest-pontică cum ar fi Histria (cf. MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 269).

[26] PIPIDI, BERCIU 1965: 128.

[27] OCHEȘEANU 1970: 126.

[28] DIMITROVA 2019-2020: 115; DIMITROVA 2021: 82.

[29] PREDA 1973: 181.

[30] PREDA 1973: 270; PREDA 1985: 317.

[31] PREDA 1980: 339.

[32] JORDANOV 2014: 129.

[33] PREDA 1964: 406.

al III-lea a.Chr.[34]; mijlocul secolului al III-lea a.Chr.[35], respectiv secolul al II-lea a.Chr.[36]. Pornind de la asocierea mai multor aspecte iconografice și a celor care privesc locurile de descoperire a monedelor din tipul „Moskonos", susținem baterea lor în secolul al III-lea a.Chr., spre sfârșitul său sau începutul celui următor. Din cercetările efectuate, se pare că monedele din tipul „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin" sunt precedate de cele din tipul „Moskonos"[37], existând o continuitate și o aproximativă suprapunere a locurilor cu descoperiri[38].

Tipul „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin"

Intitulat tipul „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin", după localitățile eponime unde au fost descoperite primele exemplare[39], a fost catalogat în două grupe stilistice și, totodată, cronologice, și anume faza I-a (fosta serie adiacentă a) și faza a II-a (fosta serie adiacentă b)[40]. În prima serie, stilul este îngrijit și realist, fiind utilizate două sau trei perechi de ștanțe diferite. În cea de a doua serie, imaginile sunt realizate stângaci, stilizarea caracterizând detaliile și ansamblul iconografic, fiind, probabil, folosite două ștanțe aparte.

Deși de factură dobrogeană, poate fi considerat ca derivat din tipul „Prundu-Jiblea" (seria adiacentă a și b)[41], deși poate fi consemnat și ca un tip aparte[42]. Indiferent de soluția aleasă, pare a fi un tip monetar care aparține, în general, monetăriei de tip geto-dacic[43]. Acest tip prezintă asemănări stilistice cu tipul „Adâncata-Mânăstirea", ambele provenind din „Prundu-Jiblea", dar și deosebiri față de monedele din tipul „Prundu-Jiblea", atât stilistic, cât și din perspectiva nominalului. E. Oberländer-Târnoveanu atrăgea atenția asupra stilului superior de execuție a monedelor din tipul „Măcin", raportându-se la produsele monetăriei geto-dacice din nordul fluviului, sugerând capacitatea mult mai complexă de realizare pe care ar fi deținut-o meșterii originari din teritoriul pontic. Pe baza tipului monetar de argint „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin" s-a propus și existența, în nordul Dobrogei a unei relevante formațiuni politice, care ar fi avut mijloacele necesare pentru a bate o emisiune monetară. De asemenea, după cum am mai menționat, s-a speculat și faptul că ar fi posibilă o succesiune „Moskonos" - „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin", pornind de la localizarea tuturor descoperirilor în același areal comun. De asemenea, baterea monedelor din nordul teritoriului dobrogean este pusă în legătură și cu o serie de toponime de sorginte celtică prezente pe plan local (Noviodunum, Aegyssus, Arrubium, Aliobrix etc.)[44]. Pe lângă micul tezaur apărut la Valea Teilor, mai putem adăuga, la Parcheș, un al doilea tezaur, format din cca. 70 monede din argint din tipul „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin", din care s-a mai recuperat doar o monedă[45].

---

[34] PREDA 1980: 339; PREDA 1998: 177; LAZARENKO 2004: 134-135.

[35] OCHEȘEANU 1970: 128; PREDA 1998: 181; BABEȘ 2001: 511; JORDANOV 2011: 202; JORDANOV 2014: 140.

[36] POENARU BORDEA 1978: 19; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 148.

[37] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 147.

[38] MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 269.

[39] PREDA 1998: 175.

[40] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 144.

[41] PREDA 1998: 170-171.

[42] ILIESCU 1987: 261.

[43] MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 270; MIHAILESCU-BÎRLIBA 2018: 30-31.

[44] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 144-148, 149, nota 11.

[45] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 144, 148, Nr. 4; MITREA 1984: 186, Nr. II.53; TALMAȚCHI 2006: 181, Nr. 2; TALMAȚCHI 2008: 497; CUSTUREA, TALMAȚCHI 2011: 306, Nr. 112.

Din punct de vedere cronologic, a fost propusă emiterea lor începând cu jumătatea secolului al II-lea și până către sfârșitul aceluiași veac sau începutul secolului I a.Chr.[46]. După alte păreri, care pun sub semnul întrebării asocierea cu tetradrahmele thasiene, acest tip ar trebui situat, stilistic, între tipurile „Prundu-Jiblea" și „Adâncata-Mânăstirea" și datat, în consecință, în a doua jumătate a secolului al II-lea a.Chr.[47].

Tipul „Vârteju-București"

Producerea monedelor din tipul „Vârteju-București", inclusiv a celor câteva zeci de exemplare turnate[48], a fost considerată mult timp ca fiind specifică unei monetării unice oficiale, având un titlu al argintului mai slab, probabil pe fondul necesității de a bate foarte multă monedă conform solicitărilor existente[49]. Aceasta ar trebui să fie amplasată într-un centru local geto-dacic, care este posibil să se fi aflat în zona centrală a Munteniei, cu două concentrări ale descoperirilor monetare aflate pe cursul inferior al râului Argeș și pe cursurile superioare ale râurilor Prahova și Ialomița[50]. Datarea monedelor din tipul „Vârteju-București" debutează o dată cu mijlocul sau următoarele trei decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al II-lea a.Chr. și se încheie o dată cu deceniile doi sau trei ale secolului I a.Chr.[51]. După alte păreri, este foarte posibil ca aceste piese să fie folosite și spre mijlocul secolului I a.Chr.[52] sau chiar în cea de a doua jumătate a aceluiași secol[53], să rămână pe mai departe în „circulație" și după data de final de emitere a acestora[54]. În ultimul timp s-a observat existența unei variante mai ușoare din punct de vedere ponderal, care a fost considerată mai târzie decât tipul monetar general. De asemenea, din punct de vedere stilistic, este posibil să existe o „individualitate față de tipul mamă", numit „Vârteju-Cârlomănești" sau variantă târzie a tipului „Vârteju-București"[55].

Apariția unor monede *subaeratae* sau *fourrées* în cadrul acestui tip ar corespunde practicii existente și pe coasta vest-pontică în monetăriile grecești[56]. Totuși, de curând, în bibliografia de specialitate, pe baza unor analize prin metoda fluorescenței de raze X (XRF), cauza prezenței unor monede *subaeratae* ar trebui căutată în procedeul de amalgamare[57]. Reținem că în lotul de exemplare prezent în tezaurul de la Somova-Parcheș au fost descoperite și trei sau patru exemplare acoperite doar cu o foiță de argint, conform pieselor cercetate în 2010. O altă informație pe care nu am apreciat-o pe deplin la vremea respectivă, a fost faptul că monedele de tip „Vârteju-București", deși relativ bine păstrate, aveau greutăți și diametre semnificativ mai mici decât cele cunoscute în general, fiind, astăzi, integrate în varianta târzie a acestui tip monetar. Varianta târzie de tip „Vârteju-București" la Somova-Parcheș, asociază, cronologic și ponderal, tezaurul respectiv, cu cele

[46] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 144-148.
[47] PREDA 1998: 176.
[48] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 10-11.
[49] PREDA 1973: 233-234.
[50] PREDA 1973: 188, 192, 233, 242-243; PREDA 1980: 336; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 78; PREDA 1998: 188.
[51] PREDA 1973: 245.
[52] MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 79.
[53] PĂRPĂUȚĂ 2006: 94.
[54] PREDA 1973: 245.
[55] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 22.
[56] TALMAȚCHI 2004: 179.
[57] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 27, în special nota 47.

descoperite la Tinosu (jud. Prahova), Curtea de Argeș și Cârlomănești[58]. Posibila asociere cu monedele geto-dacice de tip „Inotești-Răcoasa", dacă vorbim despre un singur tezaur descoperit la Somova-Parcheș, este un fapt inedit, dar, cronologic, poate fi plauzibil. Până în prezent, la sud și est de Carpați, nu se cunosc tezaure în care să fie asociate monede de tip „Vârteju-București" și „Inotești-Răcoasa", așa cum se întâmplă cu cele de tip „Adâncata-Mânăstirea", cu imitații „Alexandru al III-lea-Filip al III-lea Arrhidaeus", respectiv cu tetradrahme thasiene. Totuși, în așezările populației geto-dace, descoperirile de monede de tip „Vârteju-București" pot fi însoțite, izolat, de monede de tip „Inotești-Răcoasa" (Cârlomănești, com. Vernești, jud. Buzău; Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău; Crăsanii de Jos, situl Piscu Crăsani, com. Balaciu, jud. Ialomița etc.)[59]. Există, de asemenea, o opinie pozitivă în ceea ce privește circulația simultană a celor două tipuri monetare prezente în tezaurul de la Somova, existând momente de interferență în circulația lor.

Până în prezent este cunoscută o singură posibilă ștanță monetară specifică acestui tip descoperită în sudul Dunării, în Bulgaria de astăzi (cu o imagine similară imprimării aversului, dar pe negativ, monedelor de tip „Vârteju-București", care ar fi fost destinată realizării de ștanțe în scopul baterii de exemplare monetare)[60]. Descoperirea a numeroase tezaure compuse din monede de argint din tipul „Vârteju-București" ar indica baterea de astfel de monede și în zona Ruse (tezaure la Belyanovo, Ostritsa, Ruse, Slivo Pole, Nikolovo, Sredna Kula, Pirgovo I și III, Hrsovo etc.)[61]. În bibliografia de specialitate, densitatea descoperirilor monedelor de tip „Vârteju-București" a fost considerată ca fiind „remarcabilă îndeosebi în nord-estul Bulgariei"[62], cu o concentrare în zona Ruse[63]. Din zona Vratza provine un tezaur în componența căruia au fost găsite și două tetradrahme din tipul „Vârteju-București", alături de un lingou de argint, fapt care ar fi indicat posibilitatea baterii lor și în această zonă, mai ales la Alexandropolis[64]. Astfel, s-a afirmat posibilitatea ca tipul „Vârteju-București" să fi fost bătut de „regele Kavaros în statul său pentru triburile *Mikroi Skordiskoi* situat între râurile Timok și Iskar, în a doua jumătate a secolului al III-lea a.Chr.", mai exact între 242 și 218 a.Chr. Iar densitatea lor la sud de Dunăre și în teritoriile dintre Dunăre și Carpați reprezintă, fie rezultatul contactelor comerciale dintre ambele maluri ale Dunării în statul regelui Kavaros, fie și/sau premii oferite de același rege pentru „comandanți sau războinici distinși în lupte, care s-au întors mai târziu în locurile natale"[65]. Oricum, ceea ce pare a fi foarte clar în acest stadiu al cercetărilor este baterea lor în mai multe posibile ateliere, fixe sau itinerante, de la nordul și sudul Dunării.

Tipul „Inotești-Răcoasa"

Din punct de vedere stilistic, emisiunile din tipul „Inotești-Răcoasa" au folosit modelul monedelor din tipul „Adâncata-Mânăstirea" și „Vârteju-București"[66], aducând elemente originale cu influențe tehnologice provenind din alte surse[67]. Cea mai mare parte a descoperirilor monetare

[58] MITREA 1965: 610, Nr. 19; PREDA 1998: 189, nota 18; ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 7-34.
[59] PREDA 1973: 234; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 77-78; TALMAȚCHI 2023: 186; TALMAȚCHI 2024: 75-76.
[60] DRAGANOV 2008: 36-41.
[61] DRAGANOV 2008: 36-37, 40-41; ZHIVKOV 2022: 284.
[62] MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015: 264; MIHAILESCU-BÎRLIBA 2018: 19.
[63] ZHIVKOV 2022: 284.
[64] MANOV 2018: 252-255; ZHIVKOV 2022: 284.
[65] MANOV 2018: 253-254, 260.
[66] PREDA 1973: 247; PREDA, DRAGOMIR 1975: 31; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 79; PREDA 1998: 194.
[67] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 26, 30.

se concentrează între cursurile inferioare al râurilor Siret și Buzău[68], mai precis în două centre (în jurul municipiului Buzău, respectiv, între râurile Argeș și Ialomița)[69]. Cu alte cuvinte, formațiunea politică, posibilă uniune de triburi, care a bătut astfel de monede trebuie căutată în jumătatea de sud a Moldovei și în cea de est a Munteniei, fără a urca semnificativ în arealul montan[70]. Spațiul geografic amintit (poate în Muntenia mai mult spre nord-est) a fost propus ca aparținând formațiunii conduse de Zalmodegikos și, apoi, de către Rhemaxos. Datarea lor se face în intervalul delimitat de sfârșitul secolului al II-lea și prima jumătate a secolului I a.Chr. (primele două decenii)[71], în contextul realizării unificări tuturor elementelor geto-dacice sub conducerea lui Burebista[72]. Există și opinii diferite privind emiterea sa până către jumătatea secolului I a.Chr. sau „chiar mai recent"[73], la sfârșitul secolului I a.Chr. și chiar începutul secolului I p.Chr.[74]. Până în prezent, dintre descoperirile publicate în bibliografia științifică, sunt cunoscute două ștanțe monetare, la Barboși (Galați, jud. Galați) și la Poiana (com. Nicorești, jud. Galați)[75].

Reținem că în lotul de exemplare prezent în tezaurul de la Somova-Parcheș au fost descoperite și două sau trei exemplare acoperite doar cu o foiță de argint, conform pieselor cercetate în 2009. În general, piesele izolate descoperite în teritoriul istro-pontic dovedesc un titlu al argintului scăzut, datorat, probabil, existenței în compoziția monedei a unei cantități importante de aramă, fapt relevat și cu alte prilejuri[76].

Prezența monedelor considerate până nu demult ca fiind *subaeratae* sau *fourrées* în cadrul tipurilor „Vârteju-București" și „Inotești-Răcoasa", în descoperirile din teritoriul istro-pontic, nu exclude și producerea lor în centrul oficial, în monetăria respectivei formațiuni politice[77]. Diminuarea titlului de argint poate să fi avut cauze diverse, care se pot sintetiza în politica de emitere a atelierului respectiv, în resursele de metal prezente în visteria centrului, în exploatațiile din zonă și în scopul pentru care acestea erau bătute[78].

Ultimele două tezaure compuse din monede din tipurile „Vârteju-București" și „Inotești-Răcoasa" (sau un singur tezaur dacă au fost descoperite asociate), aflate în zona Somova-Parcheș, par a fi fost ascunse sau pierdute în cursul secolului I a.Chr. Pentru moment, cauzele nu ne sunt foarte clare, dar sunt de rememorat altfel numeroase evenimente politico-militare, care ar fi putut provoca respectiva depunere într-un posibil loc ascuns. Nu cred că, pentru moment, putem face afirmații mai categorice în acest sens, încercând să gestionăm o certă documentație incompletă.

[68] PREDA 1973: 248.
[69] PREDA 1973: 266; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 80; PREDA 1998: 194.
[70] PREDA 1973: 268.
[71] PREDA 1973: 267; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 81; PREDA 1998: 187.
[72] PREDA 1960: 71; PREDA 1971: 75-76; PREDA 1973: 404-406; PREDA, DRAGOMIR 1975: 38.
[73] MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 81.
[74] MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 81 și 118.
[75] SANIE 1989: 91-96; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 80; TEODOR, MIHAILESCU-BÎRLIBA 1993: 121-130.
[76] PREDA, DRAGOMIR 1975: 33; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990: 80.
[77] PREDA 1973: 234.
[78] ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010: 28.

Concluzii

Ca aproape întotdeauna când ajungem la analizarea unor aspecte de amănunt, relevante pentru studiul fenomenelor monetare din antichitatea dobrogeană, constatăm că multe dintre descoperiri sunt fortuite, necontrolabile pe teren și, ca urmare, greu de reconstituit ca informații privind distribuirea, intensitatea și structura tipologică a materialului monetar. De aici dificultatea, uneori insurmontabilă, de a analiza contextul istoric și arheologic al tezaurelor respective, atâta timp cât au fost pierdute informații istorice esențiale privind semnificația și funcționalitatea acestor bunuri culturale. Nu numai descoperirile monetare de tip geto-dacic sunt făcute în mod majoritar în condiții întâmplătoare, ci și, spre exemplu, tezaurele de argint compuse din obiecte antice din Latène-ul târziu, provenind spre exemplu din spațiul nord-dunărean locuit de geto-daci[79].

Teritoriul dobrogean face parte din spațiul de rezonanță al monetăriei de tip geto-dacic și tracic. Pe de o parte prin existența unui atelier funcțional în interiorul comunităților autohtone, pe de altă parte prin prezența pieselor de argint din câteva tipuri monetare specifice Munteniei, Moldovei și părții de nord a Traciei. Deși s-a afirmat chiar existența, prin intermediul acestor monede, a unei circulații monetare[80], rămânem circumspecți, întrucât credem că asistăm mai degrabă la o penetrație a lor, fapt dublat de preluarea de către elita populației locale, din punct de vedere simbolic și politic, a unei manifestări specifice din nordul sau sudul fluviului, aceea de a bate monedă de argint.

Așa cum s-a constatat și în descoperirile din alte areale geografice, tezaurele monetare geto-dacice sau „barbare" conțin un număr mic de piese componente, cel mult câteva zeci[81]. Rareori numărul lor este mai mare. De asemenea, nu sunt amestecate tipuri monetare geto-dacice în cadrul fiecărui tezaur în parte (poate cu excepția celui de la Somova-Parcheș). Monedele geto-dacice vin în nord-estul extrem al Traciei respectând, după toate probabilitățile, tiparele create la nordul Dunării. Sau, pentru cele realizate în sudul Dunării, respectă situația constatată și în restul Traciei de nord. Piesele monetare din tezaure par sume sau bunuri de valoare gata constituite în medii îndepărtate și care par să pătrundă în unele reședințe nobiliare tribale similare, măcar ca o formă de coagulare a unei valori deosebite, în contextul existenței unei forțe militare locale.

Sunt situații în cadrul cercetării de specialitate când nu se poate găsi, în funcție de stadiul cunoștințelor existente, un răspuns la toate problemele ridicate de tema studiată, inclusiv științifice. Este și cazul „tezaurului" de la Somova-Parcheș. Credem, pe baza unui suport informațional adunat în ultimele aproape două decenii, corelând toate informațiile identificate, că sunt cel puțin trei tezaure monetare care compuneau inițialul tezaurul de la Somova. Unul pentru monede de tip „Moskonos", unul pentru monede de tip „Niculițel-Parcheș" sau „Măcin" și ultimul pentru monede din tipurile „Vârteju-București" și „Inotești-Răcoasa". Dacă nu cumva acest ultim tezaur ar fi posibil să fie „împărțit" în două tezaure distincte, provenind din aceeași zonă, dar descoperite separat, fiecare cu câte un tip monetar nord-danubian corespunzător. Descoperirea lor în apropierea unei peșteri este din ce în ce mai puțin probabilă, din cauza naturii compoziției subsolului din zona Somova-Parcheș. Dar descoperirea în aria unei ravene sau a unei văi de torent, care sunt numeroase atât la Somova, cât și la Parcheș, într-o mică grotă, nu este în mod total exclusă.

[79] ZIRRA, SPÂNU 1992: 401.

[80] OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980: 148.

[81] GRAMATOPOL 2008: 135.

BIBLIOGRAFIE

BABEȘ 2001 — Babeș, M., *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a.Chr.*, in: Petrescu-Dîmbovița, M., Vulpe, Al. (coord.), *Istoria Românilor, vol. I., Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Ed. Enciclopedică, București, 501-532.

BAUMANN 1973-1975 — Baumann, V. H., *Considerații asupra importului de amfore grecești în nordul Dobrogei*, in: *Peuce*, 4, 29-60.

CUSTUREA, TALMAȚCHI 2011 — Custurea, G., Talmațchi, G., *Repertoriul tezaurelor monetare din Dobrogea*, Ed. Ex Ponto, Constanța.

DIMITROV 2010 — Dimitrov, K., *Celts, Greeks and Thracians in Thrace during the Third Century BC. Interactions in History and Culture*, in: Vagalinski, L. (ed.), *In Search of Celtic Tylis in Thrace (III c. BC), Proceedings of the Interdisciplinary Colloquium arranged by the National Archaeological Institute and Museum at Sofia and the Welsh Department, Aberystwyth University, held at the National Archaeological Institute and Museum, Sofia, 8 May 2010*, NOUS Publishers, Sofia, 51-66.

DIMITROVA 2021 — Dimitrova, S., *Numismatic Sources for the North Thracian Rulers (problems of "translation" and interpretation)*, in: Delev, P., Boteva-Boyanova, D., Grozdanova, L. (eds.), *JUBILAEUS VIII, Back to the sources, In memory of the Editors of "Sources for the Ancient History and Geography of Thrace and Macedonia", on the occasion of the 70th anniversary from the publication of the second extended version in 1949, Part 2: Archaeology and Numismatics*, St Kliment Ohridski University Press, Sofia, 81-91.

DIMITROVA 2019-2020 — Dimitrova, S., *Historiographic observations on the Northern Thracian Βασιλεὺς Μοσκων*, in: *Orpheus-Journal of Undo-European and Thracian Studies. In honour of Rumyana Georgieva as 70th anniversary*, 26-27, 114-125.

DRAGANOV 2008 — Draganov, D., *Matrica za izrabotvane na licevi monetni pecati za imitacii ot tipa „Sattelkopferd" („Vîrteju-București")*, in: *Izvestija na narodnija muzej Ruse*, 12, 36-41.

GRAMATOPOL 2008 — Gramatopol, M., *Tezaure monetare geto-dacice*, in: Gramatopol, M., *Studia III. 1979-1984*, Ed. Transilvania Expres, Brașov, 134-140.

ILIESCU 1987 — Iliescu, O., *Precizări cu privire la rezultatele unor cercetări de numismatică geto-dacică*, in: SCIVA, 38/3, 259-275.

IRIMIA 1983 — Irimia, M., *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, in: *Pontica*, 16, 69-148.

ISVORANU, BABEȘ, CONSTANTINESCU 2010 — Isvoranu, T., Babeș, M., Constantinescu, E. M., *Tezaurul monetar geto-dacic din așezarea de la Cârlomănești*, in: SCN, 1 (13), 7-34.

JORDANOV 2014 — Jordanov, K., *Tsarstvoto na getite*, in: Fol, V., Popov, K. (eds.), *Jordanov. Tsarete na trakite,* Ed. Tangra Tannakra, Sofia, 115-148.

JORDANOV 2011 — Jordanov, K., *Dobrudzha prez I-oto hil.pr.Hr. Geti*, in: Todorova, H., Jordanov, K., Velkov, V., Torbatov, S. (eds.), *Istoriya na Dobrudzha*, tom 1, Ed. Faber, Veliko Târnovo, 132-234.

LAZARENKO 2004 — Lazarenko, I., *Bronzovi vladetelski moneti, otsecheni prez IV-III v. pr. Hr. v Dionisopolis i Odesos*, in: *Izvestija Varna*, 40 (55), 132-173.

LAZAROV 2010 Lazarov, L., *The Celtic Tylite State in the Time of Cavarus,* in: Vagalinski, L. (ed.), *In Search of Celtic Tylis in Thrace (III c. BC), Proceedings of the Interdisciplinary Colloquium arranged by the National Archaeological Institute and Museum at Sofia and the Welsh Department, Aberystwyth University, held at the National Archaeological Institute and Museum, Sofia, 8 May 2010*, NOUS Publishers, Sofia, 97-113.

LMI III *Lista Monumentelor Istorice*, MO nr. 646 bis/16/07/2004, Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004, vol. III, București, 2004, 405-406.

MANOV 2018 Manov, M., *Keltski moneti ot rajona na Vratsa*, in: *Numizmatika, sfragistika, epigrafika*, 14, 245-262.

MIHAILESCU-BÎRLIBA 2018 Mihailescu-Bîrliba, V., *In search of the lost Celts (Research on the Celtic and imitative coinage in Romania, Bulgaria and the Rep. of Moldova in 2008-2013*, in: SCN, 5-8 (17-20), 17-32.

MIHAILESCU-BÎRLIBA 2015 Mihailescu-Bîrliba, V., *În căutarea celților pierduți. Cercetări privind monetăria celtică și imitativă în România, Bulgaria și R. Moldova în anii 2008-2013*, in: Croitoru, C., Hânceanu, G. D. (eds.), *Miscellanea Historica et Archaeologica in honorem Vasile Ursachi octogenarii*, Ed. Istros, Brăila, 261-281.

MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990 Mihailescu-Bîrliba, V., *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Ed. Junimea, Iași.

MITREA 1984 Mitrea, B., *Découvertes monétaires en Roumanie: 1981, 1982 et 1983 (XXV, XXVI et XXVII*), in: *Dacia*, N.S., 28/1-2, 183-190.

MITREA 1965 Mitrea, B., *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R.S.R*, in: SCIV, 16/4, 605-618.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980 Oberländer-Târnoveanu, E., *Emisiuni monetare ale geților nord-dobrogeni. Monedele de tip Măcin*, in: *Peuce*, 8, 143-150.

OCHEȘEANU 1970 Ocheșeanu, R., *Monedele basileului Moskon aflate în colecțiile Muzeului de arheologie Constanța*, in: *Pontica*, 3, 125-129.

PĂRPĂUȚĂ 2006 Părpăuță, T., *Moneda în Dacia Preromană. Secolele IV a.Chr.-I p.Chr.*, Ed. Trinitas, Iași.

PIPPIDI, BERCIU 1965 Pippidi, D. M., Berciu, D., *Din Istoria Dobrogei, vol. I, Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, Ed. Academiei R.S.R., București.

POENARU BORDEA 1978 Poenaru Bordea, Gh., *Viața economică în Pontul Stâng în epoca elenistică în lumina izvoarelor arheologice și numismatice*, rezumatul tezei de doctorat, București.

POSEA *et alii* 2005 Posea, Gh., Bogdan, O., Zăvoianu, I., Buza, M., Bălteanu, D., Niculescu, Gh., *Geografia României, V. Câmpia Română, Dunărea, Podișul Dobrogei, Litoralul Românesc al Mării Negre și platforma continentală*, Ed. Academiei Române, București.

PREDA 2008 Preda, C., *Enciclopedie de numismatică antică în România*, Ed. Enciclopedică, București.

PREDA 1998 Preda, C., *Istoria monedei în Dacia preromană*, Ed. Enciclopedică, București.

PREDA 1985 Preda, C., *Puncte de vedere referitoare la unele aspecte din numismatica geto-dacică*, in: SCIVA, 36/4, 316-331.

PREDA 1980 Preda, C., *Din numismatica geto-dacică*, in: SCIVA, 31/3, 333-342.

PREDA 1973 Preda, C., *Monedele geto-dacilor*, Ed. Academiei R.S.R., București.

PREDA 1971 Preda, C., *Monedele getice de tip Vârteju-București*, in: SCN, 5, 51-79.

PREDA 1964 Preda, C. *Monede de un tip necunoscut provenind din Dobrogea*, in: SCIV, 15/3, 401-410.

PREDA 1960 Preda, C., *Probleme de numismatică geto-dacică*, in: SCN, 3, 1960, 43-79.

PREDA, DRAGOMIR 1975 Preda, C., Dragomir, I. T., *Tezaurul de la Răcoasa (jud. Vrancea) și unele considerații asupra monedelor getice de tip Inotești*, in: SCN, 6, 27-40.

SANIE 1989 Sanie, S., *O ștanță monetară descoperită în cetățuia geto-dacă de la Barboși-Galați*, in: SCIVA, 40/1, 91-96.

SÎRBU, FLOREA 2000 Sîrbu, V., Florea, G., *Les Géto-Daces. Iconographie et imaginaire*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca.

ȘTEFAN 1954 Ștefan, Gh., *Contribuții arheologice la cunoașterea Dacilor din Dobrogea de Nord*, in: *Studii și Referate privind Istoria României: din lucrările sesiunii lărgite a secțiunii de științe istorice, filozofice și economico-juridice (21-24 decembrie 1953)*, partea I-a, Ed. Academiei R.P.R., București, 29-40.

TALMAȚCHI 2024 Talmațchi G., *Greeks, romans and local population in the territory between danube and the Black Sea (2nd century- 1st century AD). An economic history from monetary perspective*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, Iași.

TALMAȚCHI 2023 Talmațchi, G., *Monede celtice și geto-dacice în contextul comunităților locale din nord-estul Traciei (secolele III-I a.Chr.)*, Ed. Eikos, București.

TALMAȚCHI 2008 Talmațchi, G., *Aspecte ale prezenței monedelor geto-dacice în teritoriul pontic prin prisma noilor descoperiri*, in: *Pontica*, 41, 473-532.

TALMAȚCHI 2006 Talmațchi, G., *Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis. Circulation et contexte*, Moneta 51, Wetteren.

TALMAȚCHI 2004 Talmațchi, G., *Aspecte privind circulația monedelor în spațiul extracarpatic dintre Dunăre și Nistru emise de coloniile grecești vest-dobrogene (sec. V-I a.Chr.)*, in: Cândea, I., Sîrbu, V., Neagu, M. (eds.), *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Ed. Istros, Călărași-Brăila, 175-182.

TEODOR, MIHAILESCU-BÎRLIBA 1993 Teodor, S., Mihailescu-Bîrliba, V., *Descoperiri monetare din așezarea geto-dacică de la Poiana-Tecuci*, in: ArhMold, 16, 121-130.

ZHIVKOV 2022 Zhivkov, Vl., *Kulturata mezhdu Dolen Dunav i Stara Planina prez perioda ot sredata na II v. pr. Khr. do nachaloto na II v. sl. Khr. (po arheologicheski danni ot severna Balgariya)*, (disertatsija), Sofia.

ZIRRA, SPÎNU 1992 Zirra, Vl., Spînu, D., *Observații asupra tezaurelor de argint din Latènul târziu*, in: SCIVA, 43/4, 401-423.

SURSE WEB

Plan urbanistic general și Regulamentul local de urbanism, comuna Somova, județul Tulcea, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.primaria-somova.ro/attachments/article/84/PUG%20SOMOVA_Memoriu%20General%20rev.%20final.pdf

LIST OF ILLUSTRATIONS

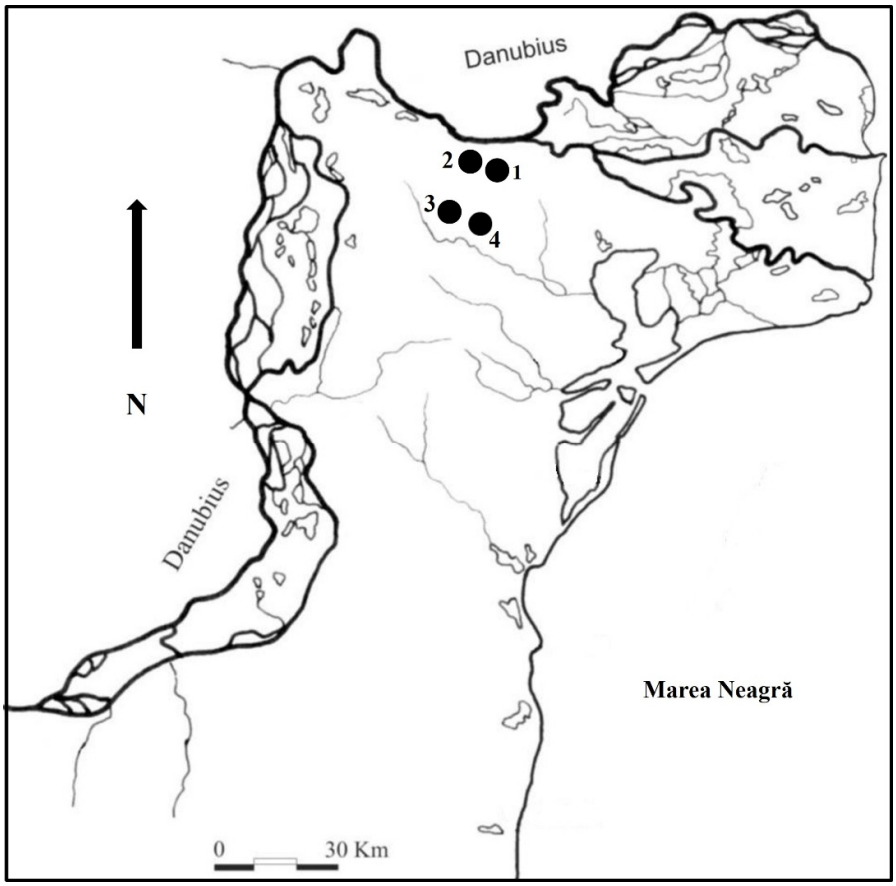
Pl. I. 1. Location of the settlement „La Batace" near the town of Somova (satellite view); 2. Administrative location in Dobrogea of the discoveries from Somova (1), Parcheș (2), Valea Teilor (3) and Trestenic (4).

Pl. II. Coins of the Inotești-Răcoasa type discovered in the Somova-Parcheș area (Tulcea County).

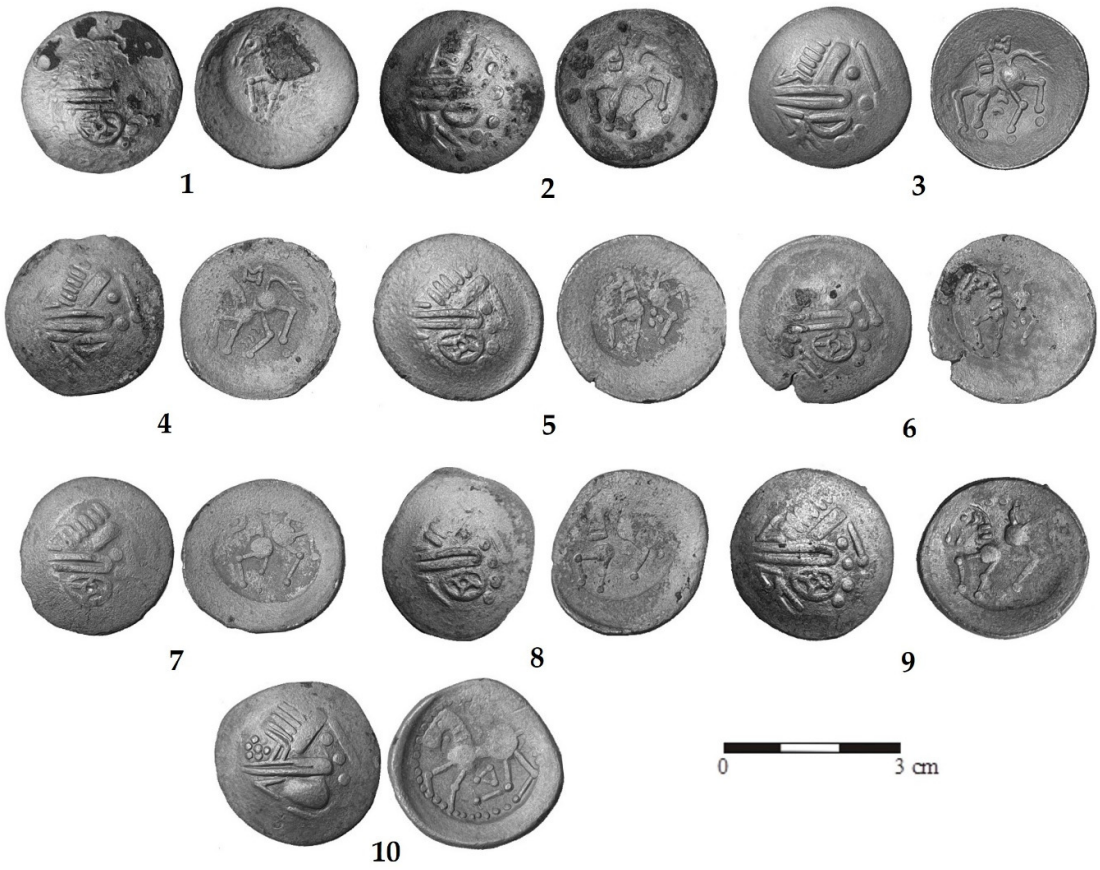
1

2

Pl. I. 1. Localizarea așezării „La Batace” din apropierea localității Somova (vedere satelitară); 2. Localizarea administrativă în Dobrogea a descoperirilor de la Somova (1), Parcheș (2), Valea Teilor (3) și Trestenic (4).

Pl. II. Monede din tipul Inotești-Răcoasa descoperite în zona Somova-Parcheș (jud. Tulcea).